

ЕТНОКОНФЕСІЙНА СПЕЦИФІКА РЕЛІГІЙНОСТІ В УКРАЇНІ

Витлумачуючи поняття "етноконфесійна специфіка культури", ми насамперед маємо на увазі те, що це є особлива форма культури етнічно споріднених груп людей, які мають свій особливий, релігійно оформлений спосіб життя й етнічна самосвідомість яких є конфесійно зорієнтованою. Ця етноконфесійна спільність набуває за певних соціально-історичних умов функції етнічного репрезента.

Етноконфесійна специфіка культури є продуктом взаємодії віроповчальних і культових особливостей тієї чи іншої конфесії з традиційними видами матеріальної і духовної культури певного народу, який виявляє у своїй масі прихильність до певного віровчення. При цьому взаємодіють, з одного боку, релігійний комплекс в усій сумі його складових - релігійна свідомість, культ, відчуття, релігійні організації. Останні в цій взаємодії постають одним із таких соціальних інститутів, що виконують не лише релігійні, а й багато інших функцій, зокрема впливають на розвиток народної культури. З іншого боку, тут взаємодіє вся система етносфери - власне народ із його соціальними і антропологічними детермінантами, його історія, система зв'язків тощо. В процесі цього "взаємопроникнення культура народу виходить на новий рівень свого розвитку" [Ипатов А.Н. Национальная культура и религия.- К., 1985.- С. 8].

Визнають етноконфесійну специфіку культури й сучасні православні богослови. Так, доцент-архимандрит Іануарій (Івлєв) писав: "Коли юна Церква несла писання до язичників, вона не могла більше опиратися на ізраїльський досвід одкровенень у Старому Завіті. Опору вона повинна була шукати у досвіді язичницького богопізнання із природи, історії й совісті" [Катехизис.- К., 1991.- С. 37]. До того ж, у самому Святому Письмі також знаходимо схвалення синкретизму етнічного і релігійного (1 Кор. 14.19; Дії 2.11; Естер 1.22 та ін., а також у 8 пр. 3 Всел. соб., 6,7 пр. 1 Всел. соб. тощо).

Вплив релігії на етнос можна розглядати у загально-соціальному, філософсько-світоглядному й психологічному аспектах. Проте в проекції цього дослідження найбільше нас цікавитиме саме

---

* Саган Олександр Назарович – кандидат філософських наук, докторант Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С.Сковороди НАН України.

перший аспект, при якому наукове витлумачення природи і суті релігії постає методологічною основою для з'ясування не тільки загальних соціальних функцій релігії, а й її специфічних функцій щодо окремих народів, а, отже, й етносу як такого. При загально-соціальному дослідженні функції релігії щодо етносу виявляються у наступному: а) інтегруванні за певних умов етнічної спільності; б) виконанні ролі організуючого, регулятивного і нормативного фактору у способі життя людей, що належать до етноконфесійних спільностей; в) сприянні стабілізації етнічної цілісності (релігія, зокрема, стабілізує ендогамію, а остання здійснює позитивний вплив на етнічну цілісність); г) відігранні ролі фактору соціалізації людей в межах певної етнічної спільності через успадкування її новими поколіннями і органічно включення в традиційну народну культуру.

Поняття етноконфесійної специфіки культури відображає об'єктивні суспільні зв'язки, що історично склалися. Етноконфесійні утворення мають динамічний характер, зумовлений тими змінами, що відбуваються під впливом історичних й соціально-економічних факторів. Співвідношення народного і конфесійного у культурі значною мірою залежить від ідейної боротьби між світськими і релігійними силами за конкретних історичних умов.

Етноконфесійна визначеність культури дає тій чи іншій конфесії додаткову можливість духовного впливу на суспільну свідомість. Вбираючи в систему свого віровчення і культу національні елементи, певна конфесія саме в такий спосіб стає "своєю", зрозумілою і близькою для того чи іншого народу. Водночас вбирання елементів народної культури постає як вимушений крок з боку представників даного релігійного напрямку.

Зазначимо, що поняття етноконфесійної визначеності культури значно вужче, ніж поняття національної культури народу. Ця визначеність входить до останньої як складова частина. І це безперечно, бо ж коли на території розселення народу діє кілька конфесій, то вони по-різному впливають на національну культуру і в етноконфесійному плані мають свої особливості. Крім того, в національну культуру входять світська й секуляризована культури. Діючи в одному або різних часових зрізах історії, взаємовпливаючи і взаємопроникаючи одна в одну, етноконфесійні особливості культури створюють особливий колорит певної культури. При цьому за умов державно-національної диференціації можуть з'являтися, на основі симбіозу національного й конфесійного, національно зорієнтовані, етноцентристські течії, що абсолютизують етнічну спільність, направлені на самоізоляцію й зорієнтовані на релігійні традиції.

Слід зазначити, що вплив етноконфесійних систем, утворених на спільному національному ґрунті, на розвиток національної культури часто залежить від терпимого чи ворожого ставлення однієї конфесії до іншої. Проте навіть за умов ворожості цих систем можливе збагачення національної культури, як це сталося у випадку з поліетноконфесійною Україною. Незважаючи на певне обмеження контактів між духовенством різних конфесій, що діяли в Україні, обмін культурними надбаннями у сакральному і навіть світському мистецтві, обрядово-культуовій сфері Церков все ж відбувався завдяки міжособовим контактам українців. Іншими словами, завдяки єдиному етнічному чиннику виявлялися контакти етноконфесійних систем і в такий спосіб українська культура збагачувалася надбаннями європейських культур, які несли у собі католицизм, протестантизм, а згодом і греко-католицизм.

З іншого боку, певне протистояння між конфесіями послаблювало внутрішньонаціональні зв'язки, сіяло міжетнічну, міжнаціональну ворожнечу, негативно впливаючи із-за цього й на національну культуру. Власне, саме конфлікт між етноконфесійними системами, що діяли в XVI-XVII століттях в Україні, успіхи польсько-католицької й українсько-католицької етноконфесійних систем у наступі на українську культуру, на самостійний суспільний розвиток України, і штовхнув православних українців в обійми єдиноконфесійної православно-російської спільності. Але таке об'єднання привело до ще більш виразних наслідків: наступ на етнічно забарвлену віру (при якому не обов'язковим було знищення етнічних елементів) перетворився у наступ на етнос при конфліктному вростанні (а реально - розчиненні, поглиненні, асиміляції) українсько-православно-російського етноконфесійного утворення в російсько-православне.

Як вище зазначалося, етноконфесійність культури завдячує своїм існуванням взаємодії системи етносфери і релігійного комплексу. Проте, при детальному розгляді останнього, спостерігається диференціація ролі його складових у процесі формування етноконфесійності культури. Найбільше значення при цьому має обрядово-культуова сфера релігійної течії. Саме вона здійснює найбільший вплив на етнос, зазнаючи, водночас у відповідь, найсильнішого зворотного впливу. Головний елемент релігії – культ поступово піддається онаціональненню під впливом притаманних лише даному народові факторів, а саме: особливостей психології народу, його етнопсихе; особливостей світосприймання кожного народу; своєрідностей мистецтва; національних культурних традицій,

обрядів і звичаїв; характерних дій представників етносу і їх життєвих потреб, соціальних інтересів етносу в цілому; національної мови; внутрішньоетнічних і міжнаціональних відносин.

Розглянемо детальніше кожний із цих чинників, але вже в проекції на український етнос. Одним із факторів, якому, на жаль, до останнього часу у вітчизняній науково-релігієзнавчій літературі приділялась незначна увага, є фактор самотності психології українського народу, його етнопсихе. Проблематика взаємовпливу етнопсихології, психології релігії і релігійного культу - основна у розгляді питання про національну визначеність релігійного культу. Тому нам неодмінно слід враховувати диференціацію української (як і всякої іншої) народної психіки (на колективне "Ми" й індивідуальний "етнотип", "Я") та її формуючі чинники [Дет. див.: Кульчицький О. Проблематика взаємин етнопсихології і диференціальної психології релігії // Релігія у житті українського народу.- Мюнхен-Рим-Париж, 1966.- С. 65-68]. Найбільш важливими серед останніх є:

а). **Геопсихічний фактор** (географічне розміщення українського народу, вплив кліматичних умов на його психологію). Природа як один із головних формуючих чинників психології українського народу розглядається нами перш за все у площині "внутрішнього злиття", "вчування" людини у весь комплекс природних особливостей України. "Вчування", "вчуття" – це складний психічний процес нашої внутрішньої психічної активності, насамперед уяви, що супроводить сприймання усіх форм, а отже, і форм географічного рельєфу.

"Вчуття" в межах загальної психічної структури людини відбувається на таких ступенях: найнижчий (на рівні інстинкту) - діє на самопочуття, нервову систему, перебуває в основному під впливом клімату; середній (почуття та пов'язані з ними бажання) - вплив рельєфу, краєвиду; вищий (мислення і свідомо воля) – знаходиться під дією якісної і кількісної суцільності природних задатків і моральних настанов людини, формуючи її світосприйняття, а відтак і ставлення до навколишнього середовища. Зауважимо, що внаслідок дії за межею свідомого і завдяки сталості свого впливу природний комплекс відіграє значну роль у формуванні особливостей психіки кожного народу і, зокрема, українського. Вплив природи, переломлений через психіку народу, позначається також на народній культурі (в архітектурі, народній музиці, гафарстві, гаптуванні тощо).

б). **Геополітично-історичний фактор.** В історичному аспекті проблема становлення української психіки є явище екзистенціально-

межового стану останньої. Плодюча, багата межа між Заходом і Сходом породила два роди реакції мешканців України: авантюрно-козацький життєвий стиль і стиль притаєного існування, ховання від зовнішньої небезпеки, що неминуче вело до звуження контактів із світом і "відступу у себе".

в). **Психосоціальний (чи соціопсихічний) чинник** (форм соціального життя), що знаходиться в тісному єднанні із вищеназваними факторами. "Відступ у себе" певною мірою привів до формування "селянської структури" українського народу - схильність до творення малих й інтимних груп, що характеризуються "почуттєвою близькістю", спертою "на симпатії, приязні", а не на раціонально обгрунтованому прагненні до спільної мети і спільних завдань.

г). **Культуроморфологічний чинник** (оформлюючий вплив культури).

д). **Глибинно-психологічний чинник** (свідоме і несвідоме в рамках національної психології).

е). **Расовий фактор** - соматопсихічна і морфопсихічна пов'язаність, вплив форми на зміст.

Проте, даючи аналіз українського етнопсихе, О.Кульчицький, С.Рудницький та інші дослідники чомусь випускають з поля зору вплив релігії на формування етнопсихології українського народу. А між тим цей фактор відігравав велику роль у становленні української етнопсихології і, на нашу думку, його слід додати до вищеназваних чинників.

є). **Конфесійний чинник** і насамперед його обрядово-культуова сфера.

Переходячи від розгляду індивідуального "Я" до колективного "Ми", зазначимо, що усвідомлення релігійного "Ми" може гармонійно вливатися в усвідомлення національного "Ми", збільшувати його динаміку, адже у них є багато спільних рис (емоційність, відчуття належності до однаково мислячої спільності й т.ін.). Тому часто в процесі формування народності, нації національна і релігійна належність у свідомості людей тією чи іншою мірою зливались, позитивно впливаючи на психіку представників майбутнього народу. Релігія підміняла за тих умов недостатньо розвинуту національну свідомість і, в такий спосіб, допомагала великим групам людей усвідомити свою національну ідентичність. З іншого боку, в міру формування і становлення національної свідомості відбувається процес збільшення національних елементів у релігійному культі цієї конфесії. При протиставленні свідомості

релігійного "Ми" свідомості національного "Ми" може послаблювати єдність їх колективної етнопсихології. Це яскраво видно на прикладі України, де в лоні однієї нації існує декілька конкуруючих конфесій.

Одним із важливих факторів у процесі онаціональнення православного культу є також фактор особливостей світосприймання українського народу. Адже питання світотворення, його першопричин, місця і ролі людини у Всесвіті тощо, турбували людину з моменту усвідомлення нею себе як людини. У кожного народу відповіді на ці питання різні і кожен народ ретельно прагне зберегти свої духовні корені. Стародавня українська віра давала нашим предкам усю реальну філософію життя, повне розуміння буття усіх явищ природи. І це формувалось віками. Тому християнство, нав'язуючи своє бачення світу, не змогло повністю знищити архидавні українські уявлення про довкілля, які у найрізноманітніших формах продовжують жити в народі.

Християнство на Русі-Україні всіляко пристосовувалось і до язичницької (поганської) моделі світу, в якій панувала ідея кола. Сталість і розміреність життя хлібороба і скотаря, повторювання кожного року певних дій у певний час, створили особливий обрядово-святковий цикл, який був тісно пов'язаний з господарським життям язичника і став невід'ємним атрибутом його побуту. Християнські свята і обряди почали виконувати для нього ту ж інформаційно-календарну роль, яку виконували до цього язичницькі.

Своєрідність мистецтва українського народу (особливо музики, архітектури, живопису тощо) також позначилася на православному культурі. Саме у сфері мистецтва найбільш чітко прослідковується взаємовплив православного релігійного культу й українських народних традицій, звичаїв, обрядів. Українське народне мистецтво, стаючи на шлях задоволення потреб православної Церкви, вносило національний колорит до її обрядово-культурної сфери. З плином часу уже це оконфесійнене мистецтво набуло в свідомості народу рис істинно народного. Так, приблизно з початку XII ст. народні елементи починають проникати на Русі-Україні у церковний живопис. Механічне наслідування візантійської традиції (витягнуті обличчя, коричнево-оливкові кольори тіла, клиноподібні борідки святих тощо) поступово замінюється самостійним, оригінальним стилем. Тут починають з'являтися ікони, на яких святі малювались з українськими обличчями, у місцевому одязі тощо.

Уже з часу своєї появи онаціоналізується в Русі-Україні й сакральна архітектура. Як зазначив П.А.Раппопорт, позичивши наприкінці X ст. візантійські архітектурні форми, Русь швидко і

органічно ці форми переобдумала і переопрацювала. Починаючи десь з XII ст., архітектура на території Руси-України без сумніву може бути названа вже "руською національною архітектурою" [Сементовский К. Замечания о праздниках у Малороссиян // Материалы Синода.- М., 1854.- Т. XI.- Кн.21.- С. 11].

Християнство, прийшовши на Русь-Україну, взагалі не могло механічно тут освоїти такі сфери, як релігійна музика, спів, бо вони є первинними формами вияву народної психології [Бернштам Т.А. Новые перспективы познания и изучения традиционной народной культуры.- К., 1993.- С. 33]. Тому вже в момент свого запозичення церковна музика, наприклад, повинна була пройти певну обробку з метою наближення її до звичного для слов'ян інтонування. Інакше вона "не сприймалася б ними і не викликала б ніяких позитивних емоцій" [Келдыш Ю.В. Очерки и исследования по истории русской музыки.- М., 1978.- С. 43]. Саме тому при запозиченні візантійського осмогласія був одразу ж відкинутий другий голос, як "неприйнятний для слов'янського сприйняття" [Кушнір Б. Початки музичної культури України // Хрестоматія тисячоліття хрещення Руси-України.- Торонто, 1986. – С. 101].

Впливу християнства зазнала також і руська народна видовищна культура, яка, починаючи з XII-XIV століть, особливо в московських землях, характеризується православними богословами як "нечестиві дії". Проте, зрозумівши силу театралізованих видовищ, православна Церква в Україні вже наприкінці XVI ст. змінює своє ставлення до цих видовищ, бере активну участь у зародженні українського театру.

Впливали на православний культ й українські дохристиянські традиції, обряди і звичаї. Їх світоглядне значення поступово стиралося з пам'яті поколінь, часто залишаючи лише традицію дотримання їх форм. Відтак від релігійно-мотивованої дії вони поступово рухаються до секуляризованого обрядового дійства, в якому магічний зміст поступово витісняється на другий план іншими функціями, зокрема естетичною й ігровою. І вже такий, вихолощений обряд дуже легко толерувати, підвівши під нього нову ідейну базу. Так, освячення маку на Маковея, поїдання куті на Різдво і т.ін. - це якраз приклади того, як християнство, не змігши викоринити ці обряди, поставило їх собі на службу із зовсім іншою мотивацією.

Православний культ онаціоналізувався також і під впливом характерних дій представників українського етносу і їх життєвих потреб (обробіток землі, догляд за домашніми тваринами, побудова нового житла тощо), їх спільних соціальних інтересів. Не внесення

змін до свого релігійного культу у зв'язку з цим неминуче привело б до появи цілої сфери діяльності представників етносу, не регламентованої православ'ям. Але саме це для будь-якої конфесії приховує небезпеку збереження іншої, часто ворожої системи релігійних ідей.

Українська мова теж виступала одним із важливих факторів онаціональнення православного культу, бо ж саме вона є вагомим фактором у становленні свідомості народу. Мова найбільш повно відображає національний дух, органічно злита з тим середовищем, де вона виникла і найкраще передає існуючі тут реалії. І хоча народ за певних екстремальних умов може жити й зберігати свою сутність і без національної мови, проте в такому випадку він за порівняно короткий час починає неухильно деградувати як певна суспільна спільнота. П.Мілюков писав з цього приводу: "...мова - основа нації. Двох - трьох поколінь за сприятливих умов може бути достатньо для того, щоб перетворити одну національність в іншу" [Мілюков П. Очерки русской культуры.- СПб., 1901.- вып. 1.- С. 7]. Тому природним є бажання представників кожного народу не тільки між собою, але й з Богом "спілкуватись" рідною мовою.

Підсумовуючи аналіз специфічних етнофакторів, що впливали і впливають на процес онаціональнення обрядово-культової сфери православ'я, ще раз підкреслимо, що зв'язок українських національних чинників і православного культу не одnobічний, а взаємний.

Постійне зростання ролі національного фактору проходить і в наш час у багатьох конфесіях. Воно зумовлене тим, що процес етнічного формування у світі ще не скінчився. В міру формування й становлення національної свідомості водночас відбувається й процес зростання національних особливостей культу тієї чи іншої конфесії, поширеної на теренах цього етносу, що, в свою чергу, сприяє процесу його самовизначення.

Із всього вище сказаного можна зробити висновок, що у кожному конкретному випадку, для певного народу і конфесії етноконфесійні ознаки культури утворюються по-різному. Українська ж культура, зважаючи на декілька конфесій, що претендують на роль її етнічного репрезента, має у своєму складі кілька етноконфесійних культурних комплексів, які тією чи іншою мірою поєднані і контактують між собою. Їх утворення проходило на різних рівнях розвитку цих конфесій в Україні. Це зумовило те, що вони мають різний ступінь складності свого утворення, по-різному впливають на українську культуру.

На основі аналізу процесу християнізації Русі-України найбільш повно можна дослідити явище етноконфесійної специфіки культури українського народу, яке ми можемо розкласти на такі складові частини:

а) **Злиття язичницьких свят і обрядів з православними.** Це проявлялось у такій модифікації свят, коли православна догматика слугувала засобом змістовного з'ясування і збереження язичницької обрядової практики. Так, в Україні величезної популярності набуває культ Покрови Богородиці. Свято Покрови 1(14) жовтня стало у XVI - XVII століттях національним святом всього українського народу, в той час як у Росії воно було звичайним, якщо можна так сказати, рядовим святом. У таких православних Церквах, як Грузинська й Сербська, його не було взагалі. Не врахувавши етноконфесійної специфіки української культури, корені цього явища важко, а то й неможливо з'ясувати.

Зазначимо, що проблема поєднання язичництва і християнства має ще один цікавий аспект. Справа в тому, що архідавні українські і прийшли православні свята дуже часто припадали на той же самий час календарного року. Їх об'єднання викликало труднощі лише в заміні ідейного підґрунтя. Як писав Б.Рибаков: "Християнські місіонери не принесли нічого принципово нового. Вони принесли нові імена для старих богів, дещо іншу обрядовість і значно більш відшліфовану ідею божественного походження влади і необхідності покорити" [Рыбаков Б.А. Начальные века русской истории // Христианство и Русь.-М.,1988.- С.22].

б) **Прийняття прийшлим християнством місцевої релігійної термінології, а згодом і місцевої мови для церковного вжитку.** Християнство на час хрещення Русі-України мало уже свою досить розвинену термінологію. Проте на новій території воно активно вбирає уже існуючі літературні форми релігійних термінів, вводячи грецькі слова лише тоді, коли не було відповідного аналога (літургія, ангел, ікона, апостол та ін.). Навіть найважливіше слово "Бог" не понесло змін у своїй формі і не було замінене грецьким "Теос". Велика кількість слів української мови, що несуть у собі корінь "бог", говорить про дуже давнє походження і засвоєність цього слова. На це ж вказує і заміна у деяких районах України слова "Бог" на "Біг" ("помагай бі") [Ларіон, митрополит. Дохристиянські вірування українського народу.- Вінніпег, 1981.- С. 84-87].

в). **Поєднання язичницьких уявлень про богів з християнськими уявленнями про Святих.** Так, наймогутніший язичницький бог Перун, володар Неба, повелитель грому і блискавки,

у православ'ї був заступлений Іллею Громовержцем, що теж підкорив собі грім і блискавку (дні цих свят співпадали - 20 липня). Деякі риси Перуна успадкував і архангел Михайло. Культ Рожаниць, Мокоші у християнстві були заступлені культом Богородиці. Замість Волоса, повелителя худоби і купців, патроном всієї домашньої живності став святий Юрій. Подібних прикладів можна навести багато [Носова Г.А. Язычество в православии.- М., 1975.- С. 90-97].

г) **Прийняття християнством місцевої топоніміки і її християнізації.** Так, новозбудовані церкви часто називались у відповідності до місця їх розташування. Схожа картина і в іконописі (навіть ікони, намальовані у Візантії, отримують місцеві назви - ікона Почаївської Богоматері, Вишгородська Богородиця тощо). Часто відбувалось поєднання агіоніму (ім'я святого) і топоніму (назва географічного об'єкту, території) - Іов Почаївський, Антоній і Феодосій Печерські тощо.

д) **Канонізація руських святих і встановлення церковних свят на їх честь.** Поклоніння першим місцевим святим набувало в Русі-Україні форм національного культу. Першими святими тут стали Федір і син його Іван (варяги, вбиті у 983 році при спробі принести їх в жертву на честь перемоги над ятвягами [Лларіон, митрополит. Канонізація святих в Українській Церкві.- Вінніпег, 1965.- С. 29; Дублянський А. Українські святи.- Мюнхен, 1962.- С. 13]. А першими, власне українськими святими стали Борис і Гліб, сини Володимира, що загинули у 1015 році (день пам'яті про них - 28 серпня).

е) **Вшанування у кожній місцевості своїх, канонізованих святих - патронів.** Якщо патронами ставали не руські святи, то відбувався процес їх обрусіння. Частими були, наприклад, заміни імен до більш звичного для русичів звучання - Іоханан ставав Іоаном, Елезар - Лазарем, Евфимів - Юхимом і т.ін.

є) **Встановлення в Русі-Україні церковних свят на честь подій з історії рідної землі.** Такими подіями стали хрещення Русі у 988 році, висвячення Десятинної церкви, вигнання турків від стін Почаївського монастиря тощо.

ж) **Проникнення християнських уявлень у фольклор, народно-пісенну творчість.** Тут слід зазначити, що ідеологічна перемога писемного християнства привела до поступового забування шедеврів усної народної творчості, інших культурних надбань неписемного язичництва. Проте багато фольклорних творів дійшли до нас завдяки їх християнізації. Ці збережені для української (і не тільки української) культури твори важко переоцінити, адже в своїй

первісній формі фольклор – це духовність народу на зорі його формування [Шаян В. Джерело сили української культури.- Лондон-Торонто, 1972.- С. 15].

з) **Ритуалізація трудових процесів, окалендарювання господарських робіт уже на основі християнського церковно-календарного кола**, часто із збереженням елементів язичництва. Так, культ води, її животворчої сили, у наших предків вилився у глибоку пошану до води. Подібне ставлення до неї не зникло і з прийняттям християнства. В передріздвяний час (від свята введення в храм Богородиці до 9 четверга) було заборонено бити білизну праниками на воді, бо боялись, що це може навести потім хмари на ниви [Воропай О. Звичаї українського народу (етнографічний нарис).- К., 1991.-Т.1.-С. 455]. Від Введення до Благовіщення (7 квітня) не можна було також копати землі-глини (тут проявився відголосок свята створення Землі, що відзначався язичниками у квітні). Найважливіші події з трудового життя українців з часом все частіше відбувались із відповідними православними обрядами. Так, були створені спеціальні молитви і чини на честь закладання будинку, переходу на проживання в новий будинок [Требник.- М., 1979.- Ч.1.- С.239-240], боротьби із шкідниками [Требник.- М., 1984.- Ч.1.- С.123-126] тощо.

и) **"Освоєння" християнством національних культурних традицій** (архітектура, образотворче мистецтво, поезія, література, музика тощо). Причому в даних сферах християнство впливало набагато більше, ніж зазнавало зворотного впливу, адже не слід забувати, що Візантія X-XI століть була однією із найрозвинутіших країн світу.

і) **Проникнення у майбутнє християнство дуалістичних ідей**, що на час хрещення Русі-України мали уже значне поширення на даній території. Під дуалізмом у даному випадку ми розуміємо віру в добру і злу першооснову, першопочаток світу, людини [Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу.- К., 1992.- С. 77-81]. Чітко оформленого бога зла у язичництві не існувало. Його тут заміняв цілий сонм небезпечних для людини злих сил на чолі з богом ночі і нічного страху Дивом і чортами [Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу.- С. 47-66; Федорів Ю. Історія Церкви на Україні.- Торонто, 1967.- С. 8.]. Зазначимо, що дуалізм був притаманний і деяким течіям раннього християнства, зокрема маніхейству й павликанству.

У дослідженні етноконфесійної специфіки української культури важливе місце також займає питання ролі самотутньої

обрядово-культурної сфери українців у створенні цієї специфіки культури. Як писав Б.Д.Греков, "...нова віра не змогла витіснити повністю того, що було частиною самого народу. Тому Церква почала християнізувати пов'язаний з язичництвом побут народу, який, у свою чергу, зіграв величезну роль в обрусінні християнства" [Греков Б.Д. Культура Киевской Руси.- М.-Л., 1944.- С. 36].

Побутова діяльність, як відомо, здійснюється переважно в умовах сім'ї. Певний "відступ у себе", як риса української психіки, і формування "селянської структури" українського народу максимально піднесло роль сім'ї в житті українця. Високе становище жінки в українській сім'ї, окрім давньої культурної традиції, завдячує і вищенаведеному аргументові. І не випадково, що українська жінка, як матір родини, як рівноправна господарка, бере активну участь у святочних містеріях, у відправленні родинних культів. Жінці, як і господарю, присвячуються спеціальні сакральні пісні.

Отже, християнські місіонери, діючи психологічно правильно, з врахуванням ситуації, розсудливо, не ставили собі завдання вигнати старе одразу (це було б і неможливо). Це дало змогу швидкого екстенсивного поширення християнства, але й зумовило появу двовір'я. Народу дозволялося з нового брати те, що було добре зрозумілим, поєднуючи його із старими віруваннями. Тому двовір'я таке живуче і реальне й досі.

Дослідження етноконфесійної специфіки української культури й історії православ'я в Україні має важливе теоретичне і практичне значення не тільки в аспекті становлення українського православ'я. Воно пов'язане також із процесом розвитку національної культури, із спробами практично реставрувати, відродити ранні форми народної творчості, в яких дуже важко відрізнити те, що відноситься до релігії, від того, що є чисто народним явищем. Не врахування саме такої специфіки культури при розгляді, зокрема, процесу формування й розвитку моралі, мистецтва українського народу тощо призводить до перекручення, навіть спотворення історичної правди.